

Behalve bij het stadhuis was er op 7 mei 1945, Bevrijdingsdag in Utrecht, ook feest aan de Maliebaan. Een bijzondere foto toont aartsbisschop Jan de Jong met zijn naaste medewerkers, genietend van een optocht van dankbare katholieken. Later zou ook de universiteit hem huldigen.

Bevrijdingsdefilé aan de Maliebaan

Een historische foto uit de meidagen van 1945

Ton H.M. van Schaik

Historicus, publicist en oud-redacteur van Oud-Utrecht

Op maandag 7 mei 1945 was het voor Utrecht Bevrijdingsdag. De rood-wit-blauwe vlaggen werden uit de Domtoren gestoken, burgemeester Ter Pelkwijk keerde terug op het gemeentehuis en de Canadese en Engelse bevrijders trokken met groot materieel de stad in, gadegeslagen door rijen enthousiaste Utrechters. De scène op het bordes van het stadhuis is druk gefotografeerd en talloze malen gepubliceerd. Vrijwel onbekend is de hier afgebeelde foto van een andere huldiging tussen vier en vijf uur in de middag van diezelfde dag op de Maliebaan, waar een defilé plaatsvond voor 'het paleis' van de aartsbisschop.¹ Mgr. Jan de Jong stond daar, omringd door een aantal van zijn naaste medewerkers, in de deuropening van nummer 40 de voorbijtrekkende katholieken gade te slaan. Een illegaal blad gaf vers van de lever een kort verslag, dat kennelijk van de hand van een ooggetuige is: 'Monseigneur De Jong werd nu door duizenden mensen onder een ovatie van bloemen en zwaaiende vlaggetjes toegejuicht, en in defilé trokken ze aan hem voorbij op de pittige marsmuziek van het U.M.I. muziekkorps. Ongeveer drie kwartier duurde dit voorbijtrekken van de stoet, waarbij op de schouders van enkele mannen ook twee Tommies werden megedragen. In een korte toespraak had Deken Wiegerink de principiële houding van den Aartsbisschop gedurende de bezettingsjaren genoemd, waarna Mons. De Jong een dankwoord sprak en wees op de morele steun die uitging van H. M. de Koningin. Veel bloemstukken werden aangeboden en het hele volk zong hierna het Wilhelmus en het Engelse Volkslied. Onder het zingen van vaderlandse liederen ging na afloop van deze hartelijke hulde de menigte uiteen.'²

Bloemen op de stoep

De foto van het evenement heeft een aandachtige kijker heel wat te vertellen. Ze is genomen op het moment dat een groep meisjes voorbijtrekt, die stuk voor stuk een vlag dragen waarvan de betekenis niet nader is vast te stellen, al zal het om een katholieke meisjesclub gaan, misschien de vooroorlogse Katholieke Jonge Vrouwen. De route is omzoomd door verkenneren, terwijl op de voorgrond rechts (met armband) een lid van de Binnenlandse Strijdkrachten, de BS, staat opgesteld. Langs de voorgevel van het huis staat links en rechts bij wijze van erewacht een aantal zeeverkenneren, te herkennen aan hun witte mutsen. Op de stoep zijn boeketten bloemen neergelegd. De aartsbisschop, in toog met paarse sjerp, kalotje en borstkruis, de prelatenhoed met kwasten in de hand en omringd door

een zestal klerikale heren, wuift de voorbijgangers toe. Op de eerste verdieping slaan twee dames, van wie één met schort, vanuit de werkkamer van de bisschop de feestelijke stoet gade.

Van links naar rechts

Aartsbisschop Jan de Jong had zich als professor in de kerkgeschiedenis op het grootseminarie Rijsenburg – hij was dat van 1914 tot 1935 – al een overtuigd antifascist en antinationaalsocialist getoond. Als aartsbisschop van Utrecht en voorzitter van de Bisschoppenconferentie had hij meer dan eens maatregelen van de bezetter en vooral de Jodenvervolging principieel en fel afgewezen. De tekst van een protesttelegram aan Seyss Inquart werd op 26 juli 1942 in alle katholieke kerken van de preekstoel voorgelezen, met als gevolg dat een week later bij wijze van represaille alle katholiek gedoopte Joden met voorrang werden opgepakt. Het ophalen van Joden door Nederlandse politiemensen verklaarde de aartsbisschop publiekelijk 'in hoge mate ongeoorloofd', met als gevolg dat in de stad Utrecht zes katholieke agenten weigerden dat vuile werk nog langer te doen.

De zes heren die met De Jong voor het paleis staan opgesteld, hebben elk op hun eigen manier de antinazi-inspanningen van de aartsbisschop van harte ondersteund. Links staat, de zwarte hoed tegen de borst, de pastoor van de Martinusparochie (Oudegracht) en proost van het kapittel, J.G. van Schaik (1871-1956). In de oorlog speelde hij vooral een rol als geestelijk adviseur van het R.K. Werklieden Verbond. Dat hief in de zomer van 1941 zichzelf op toen het dreigde te worden genazificeerd onder de beruchte NSB'er H.J. Woudenberg, leider van het Nederlands Arbeidsfront dat de vakbonden moest gaan vervangen. Bij die actie gaf de opinie van Van Schaik, die de stemming in het RKWV als geen ander kende, de doorslag. Naast hem, ook met paarse sjerp en met een rond mutsje op, het zogenaamde *Schaepmanpetje*, staat de vicaris-generaal (eerste plaatsvervanger) van de bisschop, Mgr. Th. (Dirk) Huurdeman (1878-1958). Hij zat in de oorlogsjaren volledig op één lijn met de bisschop, wiens plaats hij inderdaad enkele keren heeft moeten innemen.

Daarnaast, achter De Jong en Huurdeman, staat prof. dr. Inno van de Berg (1890-1977), filosofiedocent, oud-collega en vriend van de aartsbisschop. Naast de bisschop staat de oude plebaan (pastoor van de kathedrale kerk) J. Batenburg (1879-1960), die een paar maanden later vanwege zijn

gezondheid met emeritaat zou gaan. Even verderop, tussen twee vlaggen, staat Th. W. van Luenen, (1905-1985) tweede secretaris van het bisdom, en later twintig jaar lang (1949-1968) pastoor van De Meern. Toen de radiotoestellen moesten worden ingeleverd, liet hij een kleine ontvanger op de lift monteren, zodat hij dagelijks op een zeer laat of een zeer vroeg uur het nieuws van Radio Oranje onder de slaapkamerdeur van de bisschop kon doorschuiven.

Even verder naar rechts staat glimlachend, de linkerhand op borsthoogte, dr. J. Geerdinck, een slimme en rechtlijnige jurist, formeel eerste secretaris van het bisdom maar feitelijk de voornaamste adviseur van de aartsbisschop. In 1947 werd hij vicaris-generaal. De Jong wilde hem graag als zijn opvolger op de Utrechtse zetel, een wens die tot opluchting van velen niet werd vervuld.³ Boven uit het raam kijkt de huishoudster Jule Nieuwenhuis, een Friezin die indertijd met De Jongs voorganger, Mgr. J.H.G.Jansen, was meegekomen. Naast haar, met schort, het 'tweede meisje', wier gezicht gedeeltelijk schuilgaat achter de boom voor het huis.

Nagekomen huldiging

De historicus prof. Pieter Geyl raakte die middag als arge-loze agnosticus bij toeval verzeild tussen de defilerende Utrechtse katholieken. Hij was als verzetsman op het adres van de BS, ook aan de Maliebaan, op bezoek geweest om daar het contact dat hij al langer met hen had, te vernieuwen. Er werden daar op dat moment prominente NSB'ers opgebracht, onder wie de echtgenote van Anton Mussert. 'Wilt u tante niet zien?', was de vraag die hem terloops werd gesteld, waarbij bekend werd geacht dat de kleine Nederlandse 'Leider' was getrouwd met de zuster van zijn

moeder. Geyl hoefde niet zo nodig en stond snel weer op straat. Daar was dus dat defilé gaande, de vreedzaamste parade die de Maliebaan ooit had gezien, niet opgeluisterd door militaire marsmuziek, maar door een accordeon die een kapelaan van een van de stadsparochies had meegenomen. Maar Geyl wilde naar de Jan van Scorelstraat, waar hij tijdelijk inwoonde bij zijn collega C.D.J. Brandt. Hij liep dus richting Nachtegaalstraat. Een paar jonge BS'ers, met revolvers gewapend, hielden hem staande met de instructie niet tegen de stoet in te lopen. 'Maar er is toch plaats genoeg', zei Geyl, die meende dat die jongens wel naar hem zouden luisteren. 'Uw generatie weet niet wat orde is, mijnheer', antwoordde de vlegel. Het was de eerste aanvaring van Geyl met het nieuwe bewind. Het was niet de laatste, want de geleerde was van nature een dwarsligger.⁴

Een klein jaar later, op 26 maart 1946, trad Geyl op als promotor bij de erepromotie aan de Rijksuniversiteit Utrecht van (inmiddels) kardinaal De Jong. In zijn *laudatio* prees hij de doctor honoris causa om diens moedig opkomen voor geestelijke vrijheid en menselijkheid. En dat niet in een isolement, alleen voor katholieken, 'maar door samenwerking hebt gij ons aller geestkracht in die zware tijd gesterkt'.⁵ Daarmee had ook professor Geyl zich bij de huldiging van aartsbisschop De Jong aangesloten.

Noten

- 1 Maker noch herkomst van de foto konden tot nu toe achterhaald worden. De auteur verkreeg destijds een afdruk via Museum Catharijneconvent.
- 2 *De Nieuwsbode. Orgaan van de vrije pers.* 2 (1945) nr.114 (9 mei 1945) 1. Het redactieadres van het gestencilde 'Nieuwsblad' was gevestigd aan de Croesestraat 45bis. Zie ook: J. van Miert (redactie), *Een gewone stad in een bijzondere tijd. Utrecht 1940-1945.* (Utrecht 1995) 225 en 274 en H.W.F.Aukes, *Kardinaal de Jong* (Utrecht 1956) 504-505.
De weinig overzichtelijke monografie van W. Buitelaar, *Panden die verhalen. Een kleine oorlogsgeschiedenis van de Utrechtse Maliebaan* (Utrecht 2008) negeert de landelijke betekenis van het geestelijk verzet vanuit het adres Maliebaan 40 en maakt evenmin melding van het defilé op 7 mei 1945. Voor de rol van De Jong zie ook mijn: *Aartsbisschop in oorlogstijd* (Baarn 1996).
Het initiatief tot de manifestatie schijnt te zijn genomen door de augustijnier pater Sebastianus van Nuenen, pastoor van de Augustinuskerk. De organisatie was in handen van deken A. Wiegierink, pastoor van de H. Hartparochie in Oudwijk.
- 3 Over J.Geerdinck en zijn rol tijdens en vlak na de oorlog: G.A.M. Abbink, 'Geerdinck 1902-1977', in: *Analecta Aartsbisdom Utrecht* 50 (1977) 247-266. Aukes (zie noot 1) vertelt dat ook mr. J.H. van Maarseveen, de latere minister, in het defilé meeliep. Deze Utrechtse advocaat had het verdiend in de deuropening te staan, want hij had de aartsbisschop tijdens de bezetting meer dan eens van advies gediend.
- 4 P. Geyl, *Pennestrijd over staat en historie* (Groningen 1971) 372. Geyl noemt het voorval in zijn gesproken herinneringen weliswaar 'een incidentje', maar toch wel een 'dat te denken gaf over de geest die zich van vrij wat verzetsmensen had meester gemaakt'.
- 5 *Jaarboek der Rijksuniversiteit Utrecht 1945-1946*, 64.